

İçinde “ظ” harfinin bulunduğu kelimele-
rin köklerini bir araya getiren dört beyit-
lik bir manzumedir (nşr. Tâhâ Muhsin Ab-
durrahman, “Manzûmâtü usûlî’z-zâ’atî’l-
Kur’âniyye”, *MMMA* [Küveyt], XXX/2 [July-
December 1986], s. 638). Ayrıca *Hediyetü’l-‘ârîfin*’de (I, 828) Şâtîbî’ye *Tetim-
metü’l-Hırz min kurrâ’i e’immeti’l-kenz*
adıyla bir eser daha nisbet edilmektedir.
Bunların dışında Ali b. Abdülganî el-Hu-
srî’nin “sûât” (سوعات) lafzıyla ilgili bilmece-
sine cevap olarak yazdığı on beyitlik bir
manzumesi, ayrıca kıraat ilminin çeşitli ko-
nularına dair beyitleri mevcut olup bun-
lara başta Sehâvî’nin *Fethü’l-vasîd*’i ol-
mak üzere sonraki eserlerde yer verilme-
ktedir (Abdülhâdî Abdullah Hamîtû, s. 46).
Şâtîbî hakkında Ahmed b. Muhammed el-
Kastallânî, Abdülhâdî Abdullah Hamîtû bi-
rer eser yazmıştır (bk. bibl.). Atıyye Kâbil
Nasr’ın da *el-Kâbesü’l-câmi’ li-kurrâ’ati
Nâfi’ min tarîkı’s-Şâtîbiyye* adlı bir ça-
lışması vardır (Kahire 1415/1994). Fatih Ço-
lak *Kıraat İlmünde İmâm Şâtîbî ve eş-
Şâtîbiyye* adıyla doktora tezi hazırlamış
(1991, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), bu
çalışma daha sonra basılmıştır (bk. bibl.)
(şiirleri için ayrıca bk. Ahmed b. Muham-
med el-Kastallânî, s. 78-82).

BİBLİYOGRAFYA :

Muvaffakuddin b. Osman, *Mürşidü’z-züvâr ilâ
kubûr’l-ebâr* (nşr. M. Fethî Ebû Bekir), Kahire
1415/1995, s. 630-632; Yâkût, *Mu’cemü’l-üde-
bâ’*, VIII, 293-296; İbnü’l-Kıftî, *İnbâhü’l-ruvât*, IV,
160-162; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 71-73; Zehe-
bî, *Ma’rifetü’l-kurrâ’* (Altıkulaç), III, 1110-1115;
a.mlf., *A’lâmü’n-nübela’*, XXI, 261-264; Sübkî,
Tabakât (Tanâhî), VII, 270-273; İbn Kesir, *el-Bidâ-
ye*, XIII, 10; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû’l-müzheb*, II,
149-151; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nü-
veyhiz), Beyrut 1971, s. 296; İbnü’l-Cezerî, *Gâye-
tü’n-Nihâye*, II, 20-23; Ahmed b. Muhammed el-
Kastallânî, *et-Tercemetü’l-kâmile li-Seyyidi’l-kur-
râ’*: *el-Fethü’l-mevâhibi fi tercemeti’l-İmâm eş-
Şâtîbî* (nşr. İbrâhim b. Muhammed el-Cermî), Am-
man 1421/2000, s. 38-39, ayrıca bk. tür.yer.; Keş-
fü’z-zunûn, I, 343, 646-649; II, 1159, 1921; Broc-
kelmann, *GAL*, I, 520-522; *Suppl.*, I, 725-727;
Hediyetü’l-‘ârîfin, I, 828; *el-Fihristü’s-sâmil*: *‘Ulû-
mü’l-Kur’ân*, *mahtûâtü’l-kurrâ’ât* (nşr. el-Mec-
mau’l-melekî), Amman 1987, I, 118-189; Abdül-
fettâh Abdülganî el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi’s-Şâtî-
biyye fi’l-kurrâ’âtî’s-seb’*, Medine 1411/1990, s. 4;
Fatih Çolak, *Kıraat Âlimlerinden İmâm Şâtîbî ve
“eş-Şâtîbiyye” Adlı Eseri*, İstanbul 2002, s. 128-
141; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi’u’s-
şürûh ve’l-havâşi*, Ebûzabî 1425/2004, III, 2007-
2008; Abdülhâdî Abdullah Hamîtû, *Za’imü med-
reseti’l-eseriyye fi’l-kurrâ’ât ve Şeyhu kurrâ’i’l-
magrib ve’l-meşriq el-İmâm Ebû’l-Kâsım eş-
Şâtîbî*: *Dirâse ‘an kaşidetihî Hırzî’l-emânî fi’l-
kurrâ’ât*, Riyad 1425/2005, s. 46, 65-79; F. Kren-
kow, “Şâtîbî”, *İA*, XI, 352-353; Angelika Neuwirth,
“al-Şâtîbî”, *El²* (İng.), IX, 365-366.

ABDURRAHMAN ÇETİN

ŞÂTİBÎ, Muhammed b. Süleyman (محمد بن سليمان الشاطبي)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Süleymân b. Muhammed
el-Meâfirî eş-Şâtîbî
(ö. 672/1274)

Kıraat ve hadis âlimi.

585 (1189) yılında Doğu Endülüs şehir-
lerinden Şâtibe’de (Jevita) doğdu ve ilk öğ-
renimini burada tamamladı. İbn Ebû’r-Re-
bî’ künyesiyle meşhurdur. Ebû Abdullah
Muhammed b. Abdülazîz b. Seâde eş-Şâ-
tîbî’den ve Ebû Abdullah el-Cenhânî’den
kurrâat-i seb’âyı öğrendi. Daha sonra doğu
ülkelerine giderek Dimaşk’ta Ebû’l-Hasan
İbn Mâseveyh el-Vâsrî, Ebû’l-Kâsım Hü-
seyin b. Hibetullah İbn Sasrâ, Mûsâ b. Ab-
dülkâdir, Ahmed b. Hıdr b. Tâvûs, Zeynü-
lumenâ Hasan b. Muhammed ed-Dimaş-
kı ve Ebû’l-Vefâ Abdülmelik b. Abdülhak-
tan, 617’de (1220) Medine’de Ebû Yûsuf
Ya’kûb’dan hadis dinledi. Abdülkerîm b.
Abdülbârî es-Saîdî’ye kurrâat-i seb’âyı oku-
tan Şâtîbî’den rivayette bulunanlar arasın-
da Ebû Muhammed ed-Dimyâtî, Tâcüd-
din Ali b. Ahmed el-Garrâfî, el-Vecîh Ab-
durrahman es-Sebtî ve Kemâleddin Mu-
hammed b. Muhammed el-Vâsrî gibi şah-
siyetler bulunur.

Şâtîbî daha sonra Mısır’a giderek İske-
nderiye’ye yerleşti. Şehri denizden gelebi-
lecek tehlikelere karşı korumak amacıyla
İskenderiye koyunda inşa edilen Sivâr Ri-
bâtı’nda bulunan Ebû’l-Abbâs Ahmed b.
Muhammed er-Râsî’nin türbesinde kırk yıl
boyunca inzivaya çekildi, murâbîr olarak
ibadetle ve kıraat dersi vermekle meşgul
oldu. Kıraat alanında İskenderiye’de oto-
rite kabul edilen Şâtîbî takvâsı ve zühdüyle
meşhur oldu, şehrin âlimleri arasında
önemli bir yer edindi. 641 (1243-44) yılın-
da İskenderiye’ye giden Sibt İbnü’l-Cevzî,
Şâtîbî’yi şehrin ileri gelen şahsiyetleri ara-
sında saydığı gibi (Zehebî, s. 6) Mısır’ı hâ-
kimiyeti altına alan Sultan I. Baybars da
İskenderiye’ye gittiğinde (661/1263) Şâtî-
bî’yi ziyaret etti (İbn Şeddâd, s. 97, 272).

Makrîzî’nin süfî diye nitelendirdiği Şâtî-
bî’nin Ca’fer el-Hemdânî’den hırka giydiği
(Zehebî, s. 107) ve başkalarına hırka giydirdi-
ği (İbnü’l-Cezerî, II, 149) nakledildiğinden
bir tarıkata intisap ettiği anlaşılmakla bir-
likte bunun hangi tarikat olduğu hususu
açık değildir. Şâtîbî’nin şeyhi olarak yanı-
na defnedildiği Râsî’yi gösteren kaynak-
ların yanında (Makrîzî, V, 697) 642 (1244-
45) yılında İskenderiye’ye gelen Ebû’l-Ha-
san eş-Şâzelî’den faydalandığını ileri süren

Şâzelî kaynakları da mevcuttur (Fâsî, s.
84). 20 Ramazan 672’de (30 Mart 1274)
vefat eden Şâtîbî, Ebû’l-Abbâs er-Râsî tür-
besinin hazîresine defnedildi.

Eserleri. Kaynaklarda Şâtîbî’ye şu eser-
ler nisbet edilmektedir: *el-Lûm’atü’l-câ-
mi’a fi’l-‘ulûmî’n-nâfi’a* (Kur’an tefsirine
dair küçük bir eserdir), *Şerefü’l-merâtib
ve’l-menâzil fi ma’rifeti’l-‘âlî fi’l-kurrâ’ât
ve’n-nâzil*, *el-Mebâhişü’s-seniyye fi şer-
hi’l-Huşriyye* (Ali b. Abdülganî el-Husrî’nin
Nâfi’ b. Abdurrahman’ın kıraatine dair
el-Kaşidetü’l-Huşriyye’sinin serhidir), *el-
Erba’ine’l-muđiyye fi’l-eḥâdisi’n-nebe-
viyye* (İbn Abdülbârî’nin Şâtîbî için tah-
ric ettiği kırk hadise dairdir). Şâtîbî’nin di-
ğer eserleri de şunlardır: *el-Meslekü’l-
karîb fi tertibi’l-ğarîb*, *en-Nübzü’l-ce-
liyye fi elfâzin ıstalaḥa ‘aleyhâ eş-şü-
fiyye*, *el-Harkâ fi libâsi’l-hırkâ*, *el-Men-
hecü’l-müffid fîmâ yelzemü’s-şeyḥ ve’l-
mürîd*, *Zehrü’l-‘arîş fi tahrîmi’l-haşiş*,
ez-Zehrü’l-muğî fi menâkıbi’s-Şâtîbî.

BİBLİYOGRAFYA :

İzzeddin İbn Şeddâd, *Târîhu’l-Meliki’z-Zâhir*
(nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1403/1983, s. 97,
272; Baybars, *Zübdetü’l-fikre fi târîhi’l-hicre* (nşr.
D. S. Richards), Beyrut 1998, s. 143; Yûnîni, *Zeylû
Mir’âti’z-zamân*, Haydarâbâd 1380/1960, III, 72;
Zehebî, *Târîhu’l-İslâm: sene 641-650*, s. 6; *sene
671-680*, s. 106-107; Vâdiâşî, *Bernâmec* (nşr. Mu-
hammed Mahfûz), Beyrut 1400/1980, s. 68-69;
Safedî, *el-Vâfi*, III, 128; İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-
Nihâye*, II, 149; Makrîzî, *el-Mukaffa’l-kebir* (nşr.
Muhammed el-Ya’lâvî), Beyrut 1411/1991, V, 696-
697; M. Abdürraûf el-Münâvî, *el-Kevâkib* (nşr.
Abdülhamîd Sâlih Hamdân), Kahire, ts. (el-Mek-
tebetü’l-Ezheriyye), II, 193; Hasan b. Muhammed
Kühin el-Fâsî, *Tabakâtü’s-Şâzelîyyeti’l-kübrâ*
(nşr. M. Edib el-Câdir), Dimaşk 1421/2000, s.
53-54, 84; Abdülhâdî Abdullah Hamîtû, *Kurrâ’-
atü’l-İmâm Nâfi’ ‘inde’l-Megâribe min rivâyeti
Ebî Sa’îd Verş*, Rabat 1424/2003, II, 78-79.

ÖMER TÜRKER

eş-ŞÂTİBİYYE (الشاطبية)

Kâsım b. Firruh eş-Şâtîbî’nin
(ö. 590/1194)

kırrâat-i seb’aya dair kasidesi.

Asıl adı *Hırzü’l-emânî ve vechü’t-te-
hânî* olup 1173 beyitten oluşmuştur. Mü-
ellifine nisbetle eş-Şâtîbiyye diye şöhet
bulan ve *Kaşıde lâmiyye* diye de anılan
eser Ebû Amr ed-Dânî’nin *et-Teysîr fi’l-
kurrâ’ati’s-seb’* adlı kitabının manzum şek-
lidir. Ayrıca Ebû’l-Hasan İbn Galbûn’un *et-
Tezkire fi’l-kurrâ’âtî’s-semânî*, Ebû’l-Feth
Fâris b. Ahmed el-Hımsî’nin *el-Menşe’ fi’l-
kurrâ’âtî’s-semânî*, Mehdevî’nin *el-Hidâ-
ye ilâ mezâhibi’l-kurrâ’î’s-seb’a’sı*, Sî-

beveyhi'nin *el-Kitâb*'ı (99, 175, 370, 1133 ve 1143. beyitler) kasidenin diğer kaynaklarını oluşturur. Şâtîbî kasidede Kutrub ile Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ve Sâlih b. İshak el-Cermî (1144. beyit) gibi nahivcilerin görüşlerinden de yararlanmıştı. Müellif, eserinin kıraat ilmini öğrenmek isteyenlerin beklentilerine cevap verecek nitelikte olduğunu belirtmiş, onların bütün gayretleriyle bu manzumeye yönelmelerini istemiştir.

Kasidenin birinci bölümü belli kurallara dayalı ihtilâfların (usul) bulunduğu şu bablardan meydana gelmektedir: İstiâze, besmele, idgam ve kısaltmalar, hâû'l-kinâye, med ve kasr, müfred hemze, bir kelime ve iki kelimedeki hemzeler, nakil, vakf-ı Hamza ve Hişâm, "اذ، قد، هل، بل" edatlarının son harflerindeki idgam ve izhar vecihleri, tâû'te'nîs, tenvin ve sâkin nûna ait hükümler, feth, imâle, lâm ve râ harflerine ait hükümler, kelime sonlarına, resm-i hatta (imlâ) ve izâfet nitelikli yâ harfine göre vakf halleri, zâit nitelikli yâ harfleri, tekbir ve harflerin mahreç ve sıfatları. Belli bir kuralla dayanmayıp Kur'an sûrelerinde dağınık şekilde bulunan ihtilâfların incelendiği ikinci bölümde ise her sûrede mevcut kıraat vecihlerine yer verilmiştir.

İbn'ül-Cezerî, kırâat-i seb'a konusunda kaynak eserlerden biri olan ve öğretimde yaygın biçimde kullanılan manzumeyi ancak uzman kişilerin takdir edebileceğini ve belâgatçıların kusur bulmaktan âciz kaldıkları bir kaside olduğunu belirtir (*Gâyetü'n-Nihâye*, II, 22). Eserin bir özelliği de kıraat imam ve râvilerinin isimleri yerine ilk defa ebced harflerinin rumuz şeklinde kullanılmış olmasıdır (45. beyit). Müellif, birden çok kıraat imamına delâlet eden harf remizleriyle birlikte (49, 50, 51 ve 52. beyitler) yine birden çok imam ve râviye işaret eden kelime remizlerine de yer vermiştir (52, 53, 54, 55. beyitler).

Kasidenin istîâze kısmından önceki beyitlerinde harf ve kelime remizlerinin kullanılış biçimi ve ihtilâflı âyetlerin incelenmesinde takip edilen usul hakkında şu açıklamalar yapılmıştır: 1. Beyitlerde önce ihtilâfın bulunduğu kelime, daha sonra kıraat imamının ya da râvinin remzi, ardından bir vâv-ı fâsıla getirilmiştir (46. beyit). 2. İhtilâflı kelimelerin sıralanışında okuyucuyu şüpheye düşürecek bir karışıklığın bulunmadığı beyitlerde vâv-ı fâsıla ya gerek görülmemiş, ihtilâflı kelime kayıtsız olarak verilmiştir (47. beyit). 3. Beyitlerde kafiyeyi tamamlamak, lafzî güzelleştirmek gibi bazı gerekçelerle vâv-ı fâsıladan önceki harf ya da kelime remzi tekrar edilmiştir (48. beyit). 4. Harf remizle-

rinden önce veya sonra kullanılan kelime remizleri öngörülen şarta uygun biçimde kullanılmış, daha sonra vâv-ı fâsıla getirilmiştir (56. beyit). 5. Beyitlerde bir kıraat vechi onunla ilgili bir kayıtla zikredilmiş, ardından onun zıddı olan vechi yer verilmemiştir (57. beyit). Bir kıraate ilişkin med kaydı varsa onun zıddı olan kasr vechinden yahut kasr kaydıyla med vechinden söz edilmeyerek bu husus okuyucunun anlayışına bırakılmıştır. Diğer kıraat terimlerinde de aynı yol takip edilmiştir (58 ve 59. beyitler). 6. Beyitlerde tahrik kelimesi kayıtsız zikredildiğinde fetha kastedilmiş, iskân kelimesinin zıddı fetha olarak kabul edilmiştir (60. beyit). 7. Nûn ile yâ harfleri, fetha ile kesre hareketleri ve nasb ile hafz harfları arasında bir münasebet kurulmuştur (61. beyit). Meselâ bir kıraat imamı için nûn vechi zikredilmişse diğerlerinin yâ vechini okuduğu açıkça belirtilmeden anlatılmak istenmiştir. 8. Kıraat imamlarından birinin ilgili kelimeleri zamme ile okuduğu ifade edilmişse diğerlerinin fetha vechini, yine bazı imamların ref' vechini okudukları belirtilmişse isimleri verilmeyenlerin nasb vechini okuduğu imâ edilmiştir (62. beyit). 9. Bazı beyitlerde kelimenin ref' hali, fiilin müzekkerlik ve gayb kalıbı mutlak olarak verilmiş (63. beyit), kelime remizleri bir kısım yerlerde ihtilâflı âyetten önce, bir kısmında sonra kullanılmış (64. beyit), kasidenin

imkân verdiği beyitlerde kıraat imamlarının adları (65. beyit), özellikle ihtilâfı yoğun imam ya da râvinin adı açık biçimde zikredilmiştir (66. beyit).

Pek çok kütüphanede yazma nüshaları bulunan eserin (*el-Fihrisü's-şâmil*, I, 118-189) çeşitli baskıları yapılmıştır (Hindistan 1862; nşr. Mûsâ Cârullah, Kazan 1907; Kahire 1876, 1302/1884, 1304/1886, 1319, 1910, 1926, 1347/1928, 1937, 1940, 1980; Riyad 1980; Beyrut 1981; Tanta 1412/1992; Medine 1989, 1416; nşr. Muhammed Temîm, 1417/1996). Eserin kıraat öğretiminde çok tutulup geniş bir coğrafyaya yayılmasının sebebi, öğrencilerin kıraat ihtilâflarını manzum olarak ezberleyip bu bilgileri kullanmalarını kolaylaştırmış olmasıdır. Ancak sahih kıraat ihtilâflarını nazım kalıpları içinde inceleyen kasidenin teknik özelliği ve kullanılan terim ve remizler ilk bakışta kolay anlaşılmadığından bazı kıraat âlimleri şerh, ihtisar ve tekmile çalışmaları yapmıştır. eş-Şâtîbîyye, yazıldığı dönemden günümüze kadar üzerinde en fazla çalışma yapılan metinlerden biri olma özelliğini korumaktadır. Hamitü bunlardan 118'i şerh, hâşiye ve ta'lîkat yedisi diğer eserlerle mukayese, otuz beşi tekmile, yirmi yedisi muâraza olmak üzere 187 eser saymaktadır (*Za'imü medreseti'l-eseriyye*, s. 145-226).

Kasidenin şerhlerinden bazıları şunlardır: eş-Şâtîbîyye'yi müelliften defalarca

Kâsim b. Firruh eş-Şâtîbî'nin eş-Şâtîbîyye olarak da anılan kıraatle ilgili *Hızû'l-emânî* adlı kasidesinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 31/1)

okuyan ve onu ilk defa şerhederek şöhret bulmasına vesile olan Alemüddin es-Sehâvî'nin *Fethu'l-vaşid fi şerhi'l-Kaşid*'i (nşr. Muhammed el-İdrîsî et-Tâhirî, I-IV, Riyad 1423/2002), Muhammed Şu'le'nin *Kenzü'l-me'ânî fi şerhi Hırzî'l-emânî'si* (Kahire 1954, 1418/1997; nşr. Ahmed el-Yezîdî, Mağrib 1419/1998), Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Muhammed el-Fâsî'nin *el-Le'âlî'l-feride fi şerhi'l-Kaşide'si* (nşr. Abdürrezzâk b. Ali b. İbrâhîm Mûsâ, I-III, Riyad 1428/2007), Alemüddin Kâsım b. Ahmed el-Lûrkî'nin *el-Müfid fi şerhi'l-Kaşid*'i (Abdülhamîd b. Sâlim el-Alevî es-Sâidî, Medine 1426/2005, doktora tezi), kasideyi hocası Sehâvî'den birkaç defa okuyan Ebû Şâme el-Makdisî'nin *İbrâzû'l-me'ânî min Hırzî'l-emânî fi'l-kırâ'âtî's-seb'î* (Kahire 1349; nşr. İbrâhîm Atve İvaz, Kahire 1398/1978), Ca'berî'nin Muhammed Şu'le'ye ait şerh ile isim benzerliği bulunan (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 81) *Kenzü'l-me'ânî fi şerhi Hırzî'l-emânî'si* (nşr. Ahmed el-Yezîdî, I-II, Rabat 1419/1998), İbnü'l-Bârîzî'nin *el-Feridetü'l-Bârîziyye'si*, Semîn el-Halebî'nin *el-İkdü'n-naqid fi şerhi'l-Kaşid: Şerhu'l-kaşide-ti's-Şâtibiyye fi'l-kırâ'âtî's-seb'î* (nşr. Eymen Rüşdî es-Süveyd, Cidde 1422/2001), Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Gassânî el-Bâcî'nin *el-İkdü'n-naqid fi şerhi'l-Kaşid*'i (TSMK, nr. 1657, A 176), İbnü'l-Cündî'nin *el-Cevherü'n-naqid fi şerhi'l-Kaşid*'i (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 51-54), İbnü'l-Kâşih'in *Sirâcü'l-kârî'i'l-mübtedî ve tezkârü'l-mukrî'i'l-müntehî'si* (Beyrut, ts.; Bulak 1293; Kahire 1304, 1401/1981), Süyûtî'nin *Şerhu Kaşidetü'l-İmâm Ebi'l-Kâsım eş-Şâtibi'si* (nşr. Abdullah b. Abdurrahman eş-Şeşerî – Muhammed b. Fevzân el-Ömer, Riyad 1428/2007), İbn Gâzî'nin *İnşâdü's-şerîd*'i, Ali Muhammed ed-Dabba'nın *İrşâdü'l-mürîd ilâ maşşûdî'l-Kaşid*'i (Kahire 1349; Ebû Şâme'nin *İbrâz*'ı ile birlikte), Abdülfettâh Abdülganî el-Kâdî'nin *el-Vâfi fi şerhi's-Şâtibiyye fi'l-kırâ'âtî's-seb'î* (Medine 1404/1983, 1411/1990), Muhammed Hâlid Mansûr ve diğerlerinin *el-Müzahir fi şerhi's-Şâtibiyye ve'd-Dürre'si* (Amman 1422/2002) (diğer şerhleri için bk. Alemüddin es-Sehâvî, *Fethu'l-vaşid*, neşredenin girişi, I, 142-155; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 22, 26; Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 8, Dârülmesnevî, nr. 27, 28, Tirnovalı, nr. 14, Ayasofya, nr. 34, 36, 57, Esad Efendi, nr. 2, Fâtih, nr. 47, Âşir Efendi, nr. 3, Lâleli, nr. 56, Mesih Paşa, nr. 17; Köprülü Ktp., Köprülüâde Mehmed Paşa, nr. 15; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankes Emîr Ho-

ca, nr. 15, Hacı Selim Ağa, nr. 20; TSMK, nr. 1647, A 175, 183, 1660, K 539, 1661; Nu-ruosmaniye Ktp., nr. 69; ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 647).

İhtisar çalışmaları: İbn Mâlik et-Tâî, *Havzû'l-me'ânî fi'htişâri Hırzî'l-emânî*; Abdüssamed b. Hâmid Nizâmeddin et-Tebrîzî, *Muhtaşaru 'Abdişamed b. Hâmid et-Tebrîzî*; Emînüddîn İbn Vehbân ed-Dimaşkî, *Nazmü durrî'l-celâ fi kırâ'âtî's-seb'ati'l-melâ*; Mevlânâ Bilâl er-Rûmî, *el-Bilâliyye* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 649). Tekmile çalışmaları: Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer el-Kicâtî, *et-Tekmiletü'l-müfide li-kârî'i'l-kaşide*; İbnü'l-Fasîh el-Hemedânî, *Hal-lü'r-rumûz* (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 84); Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Yümnî, *Tekmile fi'l-kırâ'âtî's-selâs*; Ebû Abdullah Muhammed b. Ya'kûb b. İsmâil el-Makdisî, *ed-Dürü'n-naqid fi zevâ'idî'l-kaşid* (a.g.e., a.y.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 649). eş-Şâtibiyye manzum olarak Türkçe'ye (Süleymaniye Ktp., Mesih Paşa, nr. 17) ve Mahmûd b. Abdüssamed tarafından Farsça'ya (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 34) tercüme edilmiş, eser üzerinde Abdülhâdî Abdullah Hamîtû bir çalışma yapmıştır (bk. bibl.). Fatih Çollak *Kırâat İlminde İmâm Şâtibi ve eş-Şâtibiyye* adıyla bir doktora tezi hazırlamış (1991, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), bu çalışma daha sonra *Kırâat Âlimlerinden İmâm Şâtibi ve "eş-Şâtibiyye" Adlı Eseri* ismiyle basılmıştır (İstanbul 2002).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâsım b. Firruş eş-Şâtibi, *Hırzû'l-emânî ve vec-hû'l-tehânî*, Kahire 1328; Alemüddin es-Sehâvî, *Fethu'l-vaşid fi şerhi'l-Kaşid* (nşr. Muhammed el-İdrîsî et-Tâhirî), Riyad 1423/2002, neşredenin girişi, I, 142-155; Muhammed Şu'le, *Şerhu Şu'le 'ale's-Şâtibiyye el-müsemma Kenzü'l-me'ânî şerhu Hırzî'l-emânî*, Kahire 1954, s. 2; İbn Halikân, *Vefeyât*, IV, 71; İbnü'l-Cündî, *el-Cevherü'n-naqid fi şerhi'l-Kaşid*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 51, vr. 10^b; İbnü'l-Kâşih, *Sirâcü'l-kârî'i'l-mübtedî ve tezkârü'l-mukrî'i'l-müntehî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 2, 29; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 84, 570; II, 22, 81; a.mlf., *en-Neşr*, I, 61-64; *Keşfü'z-zunûn*, I, 646, 647, 648, 649; Brockelmann, *GA*, I, 517; Mustafa İbrâhîm el-Müşîni, *Medresetü't-tefsir fi'l-Endelûs*, Beyrut 1406/1986, s. 74; Abdülfettâh Abdülganî el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-Şâtibiyye fi'l-kırâ'âtî's-seb'î*, Medine 1404/1983, s. 23-24, 26, 28, 32; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, mahtûâtâtü'l-kırâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 118-189; Abdülhâdî Abdullah Hamîtû, *Za'imü medreseti'l-eşeriyye fi'l-kırâ'ât ve Şeyhu kurrâ'i'l-mağrib ve'l-meşrik el-İmâm Ebû'l-Kâsım eş-Şâtibi: Dirâse 'an kaşidetihî Hırzî'l-emânî fi'l-kırâ'ât*, Riyad 1425/2005, s. 145-226; F. Krenkow, "Şâtibi", *IA*, XI, 352-353; Angelika Neuwirth, "al-Şâtibi", *El*² (İng.), IX, 365-366; Tayyar Altıkulaç, "Ebû Şâme el-Makdisî", *DİA*, X, 233 vd.; Mustafa Altundağ, "İbnü'l-Cündî", a.e., XXI, 4 vd.

FATİH ÇOLLAK

ŞÂTİR (شاطر)

Osmanlılar'da bir çeşit tören bölüğü.

Osmanlı saray teşkilâtı içinde yer alan şâtırlar yaya sınıfına mensuptur. Padişahların maiyetinde bulundukları için görevleri haber getirip götürün peyklere benzer. Zamanla törenlerde bir alay bölüğü haline gelmişlerdir. Özellikle mevkib-i hümayun da denilen padişah alaylarında peykların önünde yer almışlardır. Şâtırların peykların bir grubu olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin şekilde bilinmemektedir. XVI. yüzyıl kaynaklarında şâtır tabirine rastlanır. Bunlar zamanla alaylarda gösteriş sembolü haline gelmiştir. Kıyafetleri peykların kıyafetleri gibi süslü olup onlar da başlarına madenî üskûf giyerler. XVIII. yüzyıla gelinceye kadar kıyafetleri peykların kıyafetleriyle aynı kalmış, fakat daha sonra başlıklarında değişiklikler olmuştur. Şâtırlar genellikle iç oğlanları arasından, nâdir peyklar içinden seçilirdi. Bu durum onların bir üst derecede bulunduğuna işaret ederse de temelde peyklar grubu içinde mütalaa edilmelidir. Terfi ettikleri zaman kapıcılar kethüdâlığı gibi makamlara tayin edilebilirler. Padişah alayında yaya bir koruma grubu olan solaklar ve peyklarla birlikte süslü elbiseleriyle renkli bir görünüşleri vardı. Bunların sayısı XVI. yüzyılda elli yedi idi.

Sadrazam alaylarında da peyklar gibi bir işlevleri olan şâtırların, XVII. yüzyılın sonunda bayramdan beş gün önce sadrazamın şeyhülislâmı ziyareti için oluşturduğu alaylarda perişanî başlık üzerine sorguç taktıkları kaydedilmiştir. Bayramın

Şâtır ve şâtırbaşı (Türkische Gewänder und Osmanische Gesellschaft, İstanbul 1966, lv. 46, 87)

